

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Psikolojik İyi Oluşları İle Bakım Verme Yükleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Examining the Relationship Between Psychological Well-Being and Caregiving Burdens of Parents with Special Needs Children

Seher SAV*, İdil ARASAN DOĞAN**, Remziye KESKİN***

Doi: 10.32739/usmut.2023.8.14.86

Öz

Bir çocuğun doğumu tüm aile sistemi içindeki bireyler için dönüm noktası olmakla birlikte ailelerin en temel beklentisi ise sağlıklı bir çocuğa sahip olmaktır. Derecesi ve tanısı ne olursa olsun çocuğun özel gereksinimli olduğunu öğrenmek, ailedeki tüm dinamikleri etkileyen travmatik bir süreç olarak kabul edilmektedir. Aile üyelerinin duyguları, düşünceleri, davranışları ve yaşam alanlarının tümü çocuğun tanı almasıyla olumsuz etkilenmektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları ile bakım verme yükleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada; iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen, nicel araştırma türünde, tanımlayıcı ve kesitsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma örneklemini özel gereksinimli çocuğu olan %15,6'sı (21) erkek ve %84,4'ü (114) kadın olan 135 ebeveyn oluşturmaktadır. Katılımcılara Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu, Sosyodemografik Bilgi Formu, Psikolojik iyi olma ölçekleri (PIOÖ) Kısa Formu, Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda ebeveynlerin algıladıkları bakım yükü ile psikolojik iyi oluşları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çalışmanın bir diğer bulgusu ise katılımcıların Psikolojik İyi Oluş düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmıştır. Erkeklere kıyasla kadınların psikolojik iyi oluş düzeyleri daha yüksek bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Psikolojik İyi Oluş, Bakım Yükü, Ebeveyn, Özel Gereksinimli Çocuk

Abstract

Although the birth of a child is a turning point for individuals in the entire family system, the most basic expectation of families is to have a healthy child. Regardless of the degree and diagnosis, learning that the child has special needs is accepted as a traumatic process that affects all the dynamics in the family. The feelings, thoughts, behaviors and living spaces of the family members can all be adversely affected by the diagnosis of the child. In order to examine the relationship between the psychological well-being of parents with children with special needs and their burden of caregiving, a quantitative research type descriptive and cross-sectional screening model was used in this study, which examines the relationship between two or more variables. The research sample consisted of 135 parents with children with special needs, 15.6% (21) male and 84.4% (114) female. Informed Voluntary Consent Form, Sociodemographic Information Form, Psychological Well-being Scales (PIOÖ) Short Form, Zarit Caregiving Burden Scale were applied to the participants. As a result of the analysis of the obtained data, a significant negative relationship was found between the perceived care burden of the parents and their psychological well-being. Another result of the study is that the Psychological Well-being levels of the participants differed according to gender. Compared to men, women's psychological well-being levels were found to be higher.

Keywords:

Psychological Well-Being, Burden of Care, Parent, Child with Disabled

* Üsküdar Üniversitesi, SBF, Arş.Gör. seher.sav@uskudar.edu.tr, ORCID ID: 0009-0000-0415-382X

** Üsküdar Üniversitesi, SOBE, Öğr. Gör. idil.arasandogan@uskudar.edu.tr ,
ORCID ID: 0000-0003-2615-0843.

*** Üsküdar Üniversitesi, SOBE, Dr.Öğr.Üyesi. remziye.keskin@uskudar.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-2970-519X.

GİRİŞ

Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler çocuğun gelişimini birçok yönden desteklemede kritik bir role sahiptir. Bunun yanı sıra ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğunun eğitim ve bakım verme ihtiyaçlarını karşılarken psikolojik sorunları yaşama olasılıkları da artmaktadır. Sürecin yönetiminde ebeveynlerin iyilik halinin önem arz ettiği, bunun öncelikli olarak psikolojik iyi oluşu meydana getiren kendini kabul, diğerleriyle olumlu ilişkiler, özerklik, bireysel gelişim, yaşam amacı ve çevresel hakimiyet gibi faktörlerin gelişmişlik düzeylerine göre değişiklik göstereceği bilinmektedir (Köksal ve Kabasakal, 2012). En büyük isteği sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmek olan bir anne ve baba için çocuğun özel gereksinimli olduğunu öğrenmek, zorlayıcı süreçlerle karşı karşıya kalmak anlamına gelmektedir (Machado J., 2016). Aile üyelerinin duyguları, düşünceleri, davranışları ve yaşam alanlarının tümü çocuğun tanı almasıyla olumsuz etkilenebilmektedir (Duran ve Barlas, 2014). Çevresindeki uyaranları algılama, algılananları değerlendirme, kavramlaştırma, düşünme, öğrenme, öğrenilen şeylerle deneyimler arasında bağlantı kurabilme yetilerini kullanamayan, kendi dünyasında yaşamaya çalışan ya da herhangi bir fiziksel ve motor yetersizliği olan ve kısaca mental, fiziksel, sosyal ve tıbbi yönleriyle yaşatlarından geride bulunan çocuklar özel gereksinimli çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler, onların psikolojik ve maddi durum, eğitim durumu, yaşam tarzı, aile ve sosyal çevre ile ilişkilerini etkileyecek güçlükler yaşamaktadırlar (Kim, J vd. 2020). Bu bağlamda sosyodemografik özelliklerin ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları üzerindeki rolünün anlaşılması da önemlidir. Literatür incelendiğinde cinsiyet ve eğitim gibi sosyodemografik özelliklerin psikolojik iyi oluş düzeyleri ile ilişkili olduğunun saptandığı çalışmalar mevcuttur (Dündar ve Demirli, 2018; Ören ve Aydın, 2020). Özel gereksinimli çocuğun aile yaşamında yarattığı stresli durumlar ve güçlüklerle beraber aile üyelerinin ilişkileri de olumsuz etkilenmekte (Norlin, D. ve Broberg, M., 2013), aile ekonomik düzeyde ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşayabilmekte, ebeveynler kaygı, depresyon, umutsuzluk yaşamakta, eşler arası ilişkiler olumsuz etkilenebilmekte ve sosyal hayata uyumda güçlükler yaşanabilmektedir (Karadağ, 2009). Konuya ilişkin yürütülmüş çalışmalara bakıldığında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, özel gereksinimli çocuğa sahip olmayan ebeveynlere oranla stres düzeylerinin daha yüksek olduğu, depresyon, anksiyete ve tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu, psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha düşük olduğu belirtilmiştir (Duran ve Barlas, 2014). Herhangi bir özel gereksinimi olmayan çocuklar zamanla bağımsızlıklarını kazanabilirken özel gereksinimli çocuklar yaşamlarını, bakım ve kontrol ihtiyaçlarını bakım verene bağlı olarak sürdürmeye devam etmektedirler. Özel gereksinimli çocuğun günlük yaşam ihtiyaçlarını çoğu zaman bakım vereni olarak anne ve baba karşılamak durumundadır. Alan yazında da belirtildiği üzere tüm aile üyelerini etkileyen travmatik bir olay olarak özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler çocuğunun bakım ihtiyaçlarını karşılama sürekliliğini devam ettirirken stres depresyon, kaygı, umutsuzluk, yaşam doyumu düşüklüğü gibi psikolojik problemler yaşayabilirler (Kaya ve Yöndem, 2020). Otizm spektrum tanısı almış çocukların anneleriyle yapılan bir çalışmada annelerin çocukların geleceği ile ilgili olarak kaygı seviyelerinin yüksek olduğu, aile içinde özellikle kardeşler arasında problemlerin yaşandığı ve annelerin çözüm bulmada zorluklar yaşadıkları belirtilmiştir (Karaca vd, 2021). Özşenol ve arkadaşları tarafından yürütülen bir çalışmada ise özel gereksinimli çocuğu olmayan annelerinin yaşam doyumlarının zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yaşam doyum düzeylerinden yüksek olduğu bulunmuştur

(Özşenol vd., 2002). Literatür çalışmaları özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler; çocuğunun tanısı hakkında bilgi eksikliği, çocuklarının bakım sürecinde güçlükler ve geleceğine yönelik kaygılar yaşayabileceklerini ifade ederken aynı zamanda sürecin yönetiminde kendi psikolojik durumlarının ne kadar etkin olduğunu da bildirmektedirler. ((Dündar ve Demirli, 2018). Ebeveynlerin aile içinde ve genel olarak sosyal ortamlarda bir takım sorunlar yaşadıkları, stres ve kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, beraberinde sürecin yönetimine dair psikolojik açıdan yetersiz ve çözümsüz kaldıkları bulgularına dayanılarak bu araştırmada, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin iyi oluş düzeyleri ile bakım verme yükleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları ile bakım verme yükleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bu araştırmada iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen, nicel araştırma türünde, tanımlayıcı ve kesitsel tarama modeli kullanılmıştır (Aydın, 2019).

Örneklem Grubu

Bu çalışmanın örneklem grubunu İstanbul'daki özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini %15,6'sı (21) erkek ve %84,4'ü (114) kadın olan 135 kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma için Üsküdar Üniversitesi Etik Kurulundan onay alınmış olup, araştırmanın verileri tanımlayıcı özellikler formu, Psikolojik İyi Olma Ölçeği (Dündar ve Demirli, 2018) ve Zarit Bakım Verme Yüğü Ölçeği (Çokyaman ve Battal, 2022) kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu İstanbul'da yaşayan ve özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler oluşturmaktadır. Örneklem grubuna dair veriler, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin hizmet aldığı Özel İstanbul Gelişim ve Özel Elit Samyelim Özel Eğitim Kurumları aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Araştırmaya dahil olma ve dışlama kriteri olarak özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler araştırmanın dahil olma kriteri iken, özel gereksinimli çocuğu olmayan ebeveynler ise dışlama kriteri olarak belirlenmiştir.

Sosyodemografik Bilgi Formu

Çalışmada katılımcılara dair genel bilgi edinmek amaçlı araştırmacı tarafından oluşturulan demografik bilgi formu kullanılmıştır. Formda katılımcıların medeni durumu, eğitim düzeyleri, yaşları, meslekleri, sosyal ve aile ilişkilerine dair sorular bulunmaktadır.

Psikolojik İyi Olma Ölçekleri (PİOÖ) Kısa Formu

İlgili çalışma da Psikolojik İyi Olma Ölçekleri Kısa Formu kullanılacaktır. Psikolojik iyi olma ölçekleri (PİOÖ), Ryff (1989) tarafından, psikolojik iyi oluşu ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. 84 maddeden oluşan ölçek, özerklik, çevresel hâkimiyet, bireysel gelişim, diğerleriyle olumlu ilişkiler, yaşam amaçları ve öz-kabul olmak üzere toplam 6 alt boyuttan

oluşmaktadır. Bu çalışmada ise Akın ve arkadaşları (2012) tarafından Türkçeye uyarlanması yapılmış olan ölçeğin 42 maddelik kısa formu kullanılmıştır. 6'lı likert tipi olan bu ölçek ters kodlanmış olan bazı maddeleri de içermektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 294 iken, ölçekten alınabilecek en düşük puan ise 42'dir. Ölçekten alınabilecek puanlar 42 ile 294 arasında değişmektedir. Alt ölçeklerden alınan yüksek puanlar, bireylerin ilgili alt ölçeğin içerdiği özelliklere yüksek düzeyde sahip olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra ölçeğin toplam puanı psikolojik iyi olma düzeyini belirtmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı alt ölçekler için sırasıyla 86, .90, .87, .91, .90, ve .93 olarak elde edilmiştir (Dündar ve Demirli, 2018).

Zarit Bakım Verme Yüğü Ölçeği

Çalışmada kullanılacak bir diğer ölçek ise Zarit Bakım Verme Yüğü Ölçeğidir. Toplam 19 maddeden oluşan ölçek bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığına, sosyal ve toplumsal yaşantılarına, ekonomik durumlara ve kişiler arası ilişkilere yönelik değerlendirmelerin elde edilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Zarit ve arkadaşları (1980) tarafından oluşturulan bu ölçek bakım ihtiyacı olan yakınına veya herhangi bir bireye bakım veren bireylerin sahip olduğu stresi araştırmak amacıyla kullanılmaktadır. Ölçekten alınan puanın yüksek olması bakım verenin sahip olduğu stresin yüksek olduğu verisini sunmaktadır. 5'li likert tipinde değerlendirmeye sahip olan bu ölçekten alınabilecek puanlar 19-95 arasında değişmektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması ise 2008 yılında İnci ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir (Çokyaman ve Battal, 2022).

Verilerin İstatistiksel Analizi

Çalışmada veri analizi için SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Katılımcıların sosyodemografik bilgileri tanımlayıcı veriler frekans tabloları şeklinde verilmiştir. Çalışmanın verileri normallik varsayımları açısından incelendiğinde, Kolmogorov-Smirnov değerleri $p > 0.05$ olarak belirlenmiştir. Bundan dolayı ölçek ve alt boyut puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek için parametrik testlerden Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Bununla birlikte ölçek ve alt ölçekler ile katılımcıların sosyodemografik verileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek üzere parametrik testlerden Independent t testi ve ANOVA testi uygulanmıştır. Gruplar arasında anlamlı fark çıkması durumunda, anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için post-Hoc testi yapılmıştır. Varyansın homojen dağılması ve örneklem sayılarının eşit olmamasından dolayı LSD Post-Hoc testi seçilmiştir (Sparks, E. H., 1963). Çalışma, Tip II hatadan kaçınılmasını ve olası etkilerin gözden kaçırılmamasını gerektiriyorsa, Bonferroni düzeltmesini kullanmamalıdır görüşüne dayanarak, aile bazında hata oranını (FWER) kontrol etmeyen Fisher'in LSD'si gibi daha liberal bir yöntem seçilmiştir (Scheffé, 1953). $p < 0.05$ istatistikçe anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR*Tablo-1. Katılımcılar ile İlgili Sosyodemografik Veriler (n=135)*

Demografik değişkenler	N	%	
Yaş	18-34 yaş arası	42	31,1
	35-44 yaş arası	63	46,7
	45-54 yaş arası	18	13,3
	55 yaş ve üzeri	12	8,9
Cinsiyet	Kadın	114	84,4
	Erkek	21	15,6
Eğitim Durum	Okur yazar değil	7	5,2
	İlkokul mezunu	31	23,0
	Ortaokul mezunu	47	34,8
	Lise mezunu	33	24,4
	Lisans mezunu	17	12,6
Çocuğun Tanısı	Otizm	54	40,0
	Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	10,4
	Özel öğrenme güçlüğü	26	19,3
	Zihinsel engel	13	9,6
	Fiziksel engel	7	5,2
	Diğer	21	15,5
Anne Eğitim	Ev hanımı	97	71,9
	Öğretmen	6	4,4
	Bankacı	3	2,2
	Sağlık çalışanı	2	1,5
	Diğer	27	20,0
Çocuğun durumu ile ilgili destek almak için herhangi gruba üye misiniz? (Dernek, vakıf, topluluk vb.)	Evet	37	27,4
	Hayır	98	72,6
Özel gereksinimli çocuğunuzun durumu ile ilgili yaşanan problemleri çözemediğinizde çocuğunuzu cezalandırdığınız oluyor mu?	Evet	32	23,7
	Hayır	103	76,3
Özel gereksinimli çocuğunuzun bakımında çekirdek aileniz (eşiniz, diğer çocuklarınız vb.) sizi destekliyor mu?	Evet	111	82,2
	Hayır	24	17,8

Özel gereksinimli çocuğunuzun bakımında büyük aileniz (anne-babanız, kardeşleriniz, diğer akrabalar) ya da arkadaşlarınız sizi destekliyor mu?	Evet	82	60,7
	Hayır	53	39,3

Tablo-1'de Katılımcılarına ait sosyodemografik değişkenlerin dağılımı verilmiştir.

Tablo-2. Ölçekler ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin Alt Boyutlarından Alınan Puanlara Ait Betimsel İstatistikler (n=135)

	Min	Max	Ortalama	Std. Sapma
Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği Toplam	8	75	48,31	13,70
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam	80	261	187,23	31,94
Olumlu İlişkiler	15	49	32,44	7,10
Özerklik	8	44	29,89	6,42
Çevresel Hâkimiyet	13	47	29,94	5,65
Bireysel Gelişim	16	100	32,17	9,15
Yaşam Amacı	8	47	31,78	6,57
Kendini Kabul	6	49	31,01	6,62

Tablo-2'de Ölçek ve alt boyut puanından alınan sonuçlara ilişkin betimsel istatistikler verilmiştir. Bu analize göre, Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği Toplam puanı ile Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam puanı arasında negatif yönlü istatistikçe anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=-0.419$ $p<0.001$).

Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği Toplam puanı ile Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden Olumlu İlişkiler ($r=-0.263$ $p=0.002$), Özerklik ($r=-0.199$ $p<0.001$), Çevresel Hakimiyet ($r=-0.390$ $p<0.001$), Bireysel Gelişim ($r=-0.352$ $p<0.001$), Yaşam Amacı ($r=-0.364$ $p<0.001$), Kendini Kabul ($r=-0.368$ $p<0.001$) puanları arasında negatif yönlü istatistikçe anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo-3. Ölçekler ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin Alt Boyut İlişkilerine Ait Korelasyon Sonuçları

		1	2	3	4	5	6	7	8
1. Zarit Bakım Verme Yüğü Ölçeğı Toplam	r	1							
	p								
2. Psikolojik İyi Oluş Ölçeğı Toplam	r	-,419**	1						
	p	<0.001							
3. Olumlu ilişkiler	r	-,263**	,831**	1					
	p	0,002	<0.001						
4. Özerklik	r	-,199*	,744**	,568**	1				
	p	0,021	<0.001	<0.001					
5. Çevresel Hakimiyet	r	-,390**	,719**	,530**	,483**	1			
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001				
6. Bireysel Gelişim	r	-,352**	,726**	,472**	,362**	,394**	1		
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001			
7. Yaşam Amacı	r	-,364**	,779**	,631**	,501**	,550**	,417**	1	
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001		
8. Kendini Kabul	r	-,368**	,821**	,655**	,598**	,488**	,512**	,558**	1,000
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır (Pearson korelasyon testi)

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır (Pearson korelasyon testi)

Tablo-3'te katılımcılara uygulanan ölçekler ve psikolojik iyi oluş ölçeğinin alt boyutlarından elde edilen skorlar arasındaki ilişkiler pearson korelasyon analizi ile gösterilmiştir. Bu analize göre, Zarit Bakım Verme Yüğü Ölçeğı Toplam puanı ile Psikolojik İyi Oluş Ölçeğı Toplam puanı arasında negatif yönlü istatistikçe anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=-0.419$ $p<0.001$).

Zarit Bakım Verme Yüğü Ölçeğı Toplam puanı ile Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden Olumlu İlişkiler ($r=-0.263$ $p=0.002$), Özerklik ($r=-0.199$ $p<0.001$), Çevresel Hakimiyet ($r=-$

0.390 $p < 0.001$), Bireysel Gelişim ($r = -0.352$ $p < 0.001$), Yaşam Amacı ($r = -0.364$ $p < 0.001$), Kendi Kabul ($r = -0.368$ $p < 0.001$) puanları arasında negatif yönlü istatistikçe anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo-4. Katılımcıların Ölçek ve Alt Ölçek Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort±SS	t	p
Zarit Bakıcı Yük Ölçeği Toplam	Kadın	114	47,42±13,93	-1,772	0.079
	Erkek	21	53,14±11,49		
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam	Kadın	114	188,75±33,94	2,097	0.040
	Erkek	21	179,00±15,54		
Olumlu ilişkiler	Kadın	114	32,82±7,53	2,291	0.025
	Erkek	21	30,43±3,52		
Özerklik	Kadın	114	30,12±6,67	0,986	0.326
	Erkek	21	28,62±4,76		
Çevresel Hakimiyet	Kadın	114	30,08±5,95	0,660	0.510
	Erkek	21	29,19±3,67		
Bireysel Gelişim	Kadın	114	32,52±9,81	1,851	0.068
	Erkek	21	30,29±3,58		
Yaşam Amacı	Kadın	114	31,80±6,90	0,113	0.910
	Erkek	21	31,67±4,43		
Kendini Kabul	Kadın	114	31,41±7,06	3,064	0.003
	Erkek	21	28,81±2,44		

t = Independent Samples Test; $p < 0.05$

Tablo-4'te Katılımcıların ölçek ve alt ölçek puanlarının cinsiyet açısından karşılaştırılması yapılmıştır. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam puanı ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam puanı erkeklere kıyasla kadınlarda daha yüksek bulunmuştur ($t = 2,097$ $p = 0.040$).

Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Olumlu İlişkiler" puanı ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Olumlu İlişkiler" puanı erkeklere kıyasla kadınlarda daha yüksek bulunmuştur ($t = 2,291$ $p = 0.025$).

Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Kendini Kabul" puanı ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Kendini Kabul" puanı erkeklere kıyasla kadınlarda daha yüksek bulunmuştur ($t = 3,064$ $p = 0.003$).

Tablo-5. Katılımcıların Ölçek ve Alt Ölçek Puanlarının Eğitim Durumları Açısından Karşılaştırılması

Değişkenler	Eğitim Durumu	N	Ort±SS	F	p	Post-hoc	
Zarit Bakım Veren Yükü Ölçeği Toplam	(1)Okuryazar değil	7	47,43±14,86	0,226	0.923	-	
	(2)İlkokul Mezunu	31	47,00±15,28				
	(3)Ortaokul mezunu	47	49,74±14,51				
	(4)Lise mezunu	33	47,58±10,42				
	(5)Lisans mezunu	17	48,53±14,79				
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam	(1)Okuryazar değil	7	189,57±24,28	4,105	0.004	2-4	
	(2)İlkokul Mezunu	31	181,68±22,42			2-5	
	(3)Ortaokul mezunu	47	176,85±34,97			3-4	
	(4)Lise mezunu	33	196,91±33,35			3-5	
	(5)Lisans mezunu	17	206,29±26,09				
Olumlu ilişkiler	(1)Okuryazar değil	7	33,71±4,39	3,217	0.015	2-4	
	(2)İlkokul Mezunu	31	29,65±5,71			2-5	
	(3)Ortaokul mezunu	47	31,49±7,08			3-4	
	(4)Lise mezunu	33	34,58±8,16			3-5	
	(5)Lisans mezunu	17	35,53±6,23				
Özerklik	(1)Okuryazar değil	7	30,71±7,20	1,934	0.109	-	
	(2)İlkokul Mezunu	31	29,97±5,21				
	(3)Ortaokul mezunu	47	28,02±6,47				
	(4)Lise mezunu	33	31,09±7,00				
	(5)Lisans mezunu	17	32,24±6,08				
Çevresel Hâkimiyet	(1)Okuryazar değil	7	29,57±7,16	2,753	0.031	-	
	(2)İlkokul Mezunu	31	28,68±3,97				2-5
	(3)Ortaokul mezunu	47	28,74±6,19				3-4
	(4)Lise mezunu	33	31,39±5,80				3-5
	(5)Lisans mezunu	17	32,88±4,54				

Bireysel Gelişim	(1)Okuryazar değil	7	31,71±3,95	2,453	0.049	3-4 3-5
	(2)İlkokul Mezunu	31	32,10±13,32			
	(3)Ortaokul mezunu	47	29,36±7,68			
	(4)Lise mezunu	33	34,30±7,20			
	(5)Lisans mezunu	17	36,12±6,34			
Yaşam Amacı	(1)Okuryazar değil	7	33,29±3,50	3,818	0.006	2-4 2-5 3-4 3-5
	(2)İlkokul Mezunu	31	30,23±5,10			
	(3)Ortaokul mezunu	47	29,94±7,49			
	(4)Lise mezunu	33	33,55±6,41			
	(5)Lisans mezunu	17	35,65±5,15			
Kendini Kabul	(1)Okuryazar değil	7	30,57±5,38	1,821	0.129	-
	(2)İlkokul Mezunu	31	31,06±5,77			
	(3)Ortaokul mezunu	47	29,30±7,63			
	(4)Lise mezunu	33	32,00±6,03			
	(5)Lisans mezunu	17	33,88±5,86			

F= One Way ANOVA; Post-Hoc=LSD; p<0.05

Tablo-5'te Katılımcıların **ölçek ve alt ölçek puanları eğitim durumları açısından** karşılaştırılmıştır. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam puanı ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam puanı diğer eğitim gruplarına kıyasla lisans mezunlarında daha yüksek bulunmuştur (F=4,105 p=0.004). Yapılan post-hoc testi sonucunda ilkokul ve lise mezunları (p=0.048), ilkokul ve lisans mezunları (p=0.009), ortaokul ve lise mezunları (p=0.005), ortaokul ve lisans mezunları (p=0.001) arasında Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Olumlu İlişkiler" puanı ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Olumlu İlişkiler" puanı diğer eğitim gruplarına kıyasla lisans mezunlarında daha yüksek bulunmuştur (F=3,217 p=0.015). Yapılan post-hoc testi sonucunda ilkokul ve lise mezunları (p=0.005), ilkokul ve lisans mezunları (p=0.005), ortaokul ve lise mezunları (p=0.050), ortaokul ve lisans mezunları (p=0.040) arasında Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Olumlu İlişkiler" puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Çevresel Hakimiyet" puanı ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Çevresel Hakimiyet" puanı diğer eğitim gruplarına kıyasla lisans mezunlarında daha yüksek bulunmuştur (F=2,753 p=0.031). Yapılan post-hoc testi sonucunda ilkokul ve lisans mezunları (p=0.013), ortaokul ve lise mezunları (p=0.036), ortaokul ve lisans mezunları (p=0.009) arasında Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden "Çevresel Hakimiyet" puanı açısın-

dan istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden “Bireysel Gelişim” puanı ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden “Bireysel Gelişim” puanı diğer eğitim gruplarına kıyasla lisans mezunlarında daha yüksek bulunmuştur ($F=2,453$ $p=0.049$). Yapılan post-hoc testi sonucunda ortaokul ve lise mezunları ($p=0.017$), ortaokul ve lisans mezunları ($p=0.009$) arasında Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden “Bireysel Gelişim” puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden “Yaşam Amacı” puanı ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden “Yaşam Amacı” puanı diğer eğitim gruplarına kıyasla lisans mezunlarında daha yüksek bulunmuştur ($F=3,818$ $p=0.006$). Yapılan post-hoc testi sonucunda ilkokul ve lise mezunları ($p=0.037$), ilkokul ve lisans mezunları ($p=0.005$), ortaokul ve lise mezunları ($p=0.013$), ortaokul ve lisans mezunları ($p=0.002$) arasında Psikolojik İyi Oluş alt ölçeklerinden “Yaşam Amacı” puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Tablo-6. Katılımcıların Ölçek ve Alt Ölçek Puanlarının Çocuğun Tanısı Açısından Karşılaştırılması

Değişkenler	Çocuğun Tanısı	N	Ort±SS	F	p	Post-hoc
Zarit Bakım Veren Yüğü Ölçeği Toplam	(1)Otizm	54	47,52±15,36	0,676	0.643	-
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	50,36±14,68			
	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	45,31±12,83			
	(4)Zihinsel engel	13	50,46±12,73			
	(5)Fiziksel engel	7	54,00±12,45			
	(6)Diğer	21	49,48±10,55			
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam	(1)Otizm	54	187,13±32,88	0,128	0.986	-
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	183,57±30,22			
	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	189,81±26,84			
	(4)Zihinsel engel	13	190,23±32,22			
	(5)Fiziksel engel	7	182,00±27,08			
	(6)Diğer	21	186,62±39,98			

Olumlu ilişkiler	(1)Otizm	54	32,30±6,83	0,558	0.732	-
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	33,79±6,86			
	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	32,08±7,89			
	(4)Zihinsel engel	13	34,46±7,37			
	(5)Fiziksel engel	7	29,57±5,19			
	(6)Diğer	21	32,10±7,62			
Özerklik	(1)Otizm	54	29,52±6,70	0,452	0.811	-
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	28,86±4,94			
	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	31,31±5,47			
	(4)Zihinsel engel	13	29,69±4,50			
	(5)Fiziksel engel	7	28,43±4,65			
	(6)Diğer	21	30,38±8,97			
Çevresel Hâkimiyet	(1)Otizm	54	29,98±5,78	0,368	0.870	-
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	30,79±7,09			
	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	30,54±5,42			
	(4)Zihinsel engel	13	29,38±4,29			
	(5)Fiziksel engel	7	30,57±3,95			
	(6)Diğer	21	28,67±6,11			
Bireysel Gelişim	(1)Otizm	54	33,06±11,83	0,341	0.887	-
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	29,86±6,42			
	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	31,85±5,90			
	(4)Zihinsel engel	13	32,23±8,12			
	(5)Fiziksel engel	7	30,29±7,48			
	(6)Diğer	21	32,43±7,49			
Yaşam Amacı	(1)Otizm	54	31,52±6,27	0,529	0.734	-
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	29,93±6,83			
	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	33,15±6,08			
	(4)Zihinsel engel	13	32,69±6,02			
	(5)Fiziksel engel	7	31,00±4,73			
	(6)Diğer	21	31,67±8,59			

	(1)Otizm	54	30,76±7,00			
	(2)Dikkat eksikliği ve hiperaktivite	14	30,36±6,42			
Kendini Kabul	(3)Özel öğrenme güçlüğü	26	30,88±4,37	0,129	0.986	-
	(4)Zihinsel engel	13	31,77±7,83			
	(5)Fiziksel engel	7	32,14±6,26			
	(6)Diğer	21	31,38±7,97			

F= One Way ANOVA; Post-Hoc=LSD; p<0.05

Tablo-6'da görüldüğü gibi katılımcıların **ölçek ve psikolojik iyi oluş** ölçeği alt boyut puanları ile çocuğun tanısı arasında istatistikçe anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırma sonuçları itibariyle, ebeveynlerin algıladıkları bakım yükü ile psikolojik iyi oluşları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Benzer çalışmalarda da özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuğunun bakım ihtiyaçlarını karşına sürekliliğini devam ettiren; stres depresyon, kaygı, umutsuzluk, yaşam doyumu düşüklüğü gibi psikolojik problemler yaşayabilecekleri bildirilmiştir (Kaya ve Yöndem, 2020). Çalışmanın bir diğer bulgusu ise katılımcıların Psikolojik İyi Oluş düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığıdır. Erkelere kıyasla kadınların psikolojik iyi oluş düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Yapılan çeşitli çalışmalarda benzer şekilde cinsiyetin psikolojik iyi oluş düzeyi üzerinde etkili bir değişken olduğu belirtilmiştir (Dündar ve Demirli, 2018). Çalışmamızın örneklemini oluşturan katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeyleri diğer eğitim gruplarına kıyasla lisans mezunlarında daha yüksek bulunmuştur. Ancak çalışmamızda katılımcıların eğitim düzeyleri ile algıladıkları bakım yükü arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Yürütülmüş olan başka çalışmalarda da ebeveynlerin hem bakım yükü hem de depresyon puanlarının ilk okul mezunu olanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır (Ören ve Aydın, 2020) Katılımcıların ölçek ve psikolojik iyi oluş alt boyut puanları ile çocuğun tanısı arasında istatistikçe anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Dönmez'e (2010) göre ise çocukların engel türü ve derecesi, anne ve babaya bağımlılık düzeyini ve ebeveyn stresini etkilemektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgunun ise istatistiksel açıdan anlamlı olmayışı, örneklemin çocukların engel türüne göre eşit dağılım göstermemesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra araştırma örneklemini özel gereksinimli çocuğu olan %15,6'sı (21) erkek ve %84,4'ü (114) kadın olan 135 ebeveyn oluşturmaktadır. Bu noktada katılımcıların çoğunun kadın cinsiyet grubunda yer alması, örneklem grubunda cinsiyete dair eşit bir dağılımın bulunmadığını göstermekle birlikte çalışmanın diğer bir kısıtı olarak ifade edilmektedir. Bu kısıtlılığa ek bir açıklama getirmek gerekirse; verilerin toplandığı özel eğitim merkezlerinde özel gereksinimli çocukların bakım verme ve hizmet alma ihtiyaçlarının daha çok anneler tarafından karşılandığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın diğer bir kısıtlılığı ise örnekleme sosyodemografik özelliklerden eğitim düzeyine ilişkin eşit bir dağılımın olmamasıdır. Bu kısıtlılıklara bağlı olarak bundan sonra yapılacak çalışmalara dair, evreni temsil edebilecek örneklem grubuna ulaşmak için özbildirime dayalı ölçeklere ek olarak nitel görüşme methodlarının kullanılması önerilmektedir. Böylelikle farklı eğitim ve sosyoekonomik düzeyleri temsil eden gruplardan veri toplanması sağlanabilir. Tüm bunlarla

birlikte toplum ruh sağlığını koruma çalışmaları kapsamında, toplum nezdinde eğitim ve sağlık kurumlarında eğitim programlarının uygulanması, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yönelik psikoeğitim programlarının düzenlenmesi, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin destek mekanizmalarını fark etmeleri, farklılaşan rollerine ve eşlerin birbirine uyumlarını sağlamak üzere terapötik programların uygulanması, özel gereksinimli çocukların ve ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda merkezlerin ve yaşam alanlarının oluşturulması üzerine politika yapıcıların gündemine taşınması önemlidir. Öte yandan yapılacak benzer çalışmalarda, çocuğun tanısının ebeveynlerin psikolojik iyi oluş ve bakım yükü düzeylerinde etkili bir değişken olup olmadığı araştırılırken daha geniş bir kitleye bir dair bilgi vermesi bakımından örneklem sayısının yüksek tutulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, A. Demirci, I., Yıldız, E., Gediksiz, E., & Eroğlu, N. (2012). The Short form of the Scales of Psychological Well-being (SPWB-42): The Validity And Reliability Of The Turkish Version. Paper Presented At The International Counseling And Education Conference 2012 (ICEC 2012), May, 3-5, İstanbul, Turkey
- Aydın, A. (2019). Özel gereksinimli ocuk ebeveynlerinin yaşamda anlam ve kendilik algılarının psikolojik dayanıklılıklarına etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 487-505. <https://doi.org/10.24315/tred.461320>
- okyaman, T., & Battal, F. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğu Ve Down Sendromlu ocukların Bakım Verme Yüklerinin Zarit Bakım Verme Yükü le Değerlendirilmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, 10(2), 210-215. <https://doi.org/10.31832/smj.527308>
- Dönmez, N. B. (2010). Öğretmenlik Programları İçin zel Eğitim. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- Duran, S., & Barlas, G. (2014). Zihinsel Engelli Bireylerin Ebeveynlerinin znel İyi Oluş, z Duyarlılık ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 69-79.
- Dündar, Z., & Demirli, C. (2018). Medeni Durumları Farklı Olan Bireylerin Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin İncelenmesi. *Educational Reflections*, 2(2), 1-10.
- Heller, T., Hsieh, K., & Rowitz, L. (1997). Maternal and paternal caregiving of persons with mental retardation across the lifespan. *Family Relations*, 46(4), 409-411.
- Karadağ, G. (2009). Engelli ocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler İle Aileden Algıladıkları Sosyal Destek Ve Umutsuzluk Düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.
- Kaya, M. O., & Yöndem, Z. D. (2020). Otizmliler ocuğu Olan Annelerde Psikoeğitim Grup Programının Algılanan Stres Düzeyine Etkisi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 20-33.
- Karaca, A. M., Kılıç, K., & S, H. (2021). Ebeveynlerin Otizmliler ocuklarıyla İlgili Günlük Yaşam Sürecinde Karşılaştıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 3(2), 1-26.
- Kim, J., Kim, H., Park, S., Yoo, J., & Gelegjamts, D. (2020). Mediating effects of family functioning on the relationship between care burden and family quality of life of caregivers of children with intellectual disabilities in Mongolia. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 3-7. doi: 10.1111/jar.12814
- Köksal, G. ve Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel Engelli ocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktrlerin İncelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 73-87.

- Machado Junior, S. B., Celestino, M. I. O., Serra, J. P. C., Caron, J., & Pondé, M. P. (2016). Risk and protective factors for symptoms of anxiety and depression in parents of children with autism spectrum disorder. *Developmental Neurorehabilitation*, 19(3), 149-151.
- Norlin, D. & Broberg, M. (2013). Parents Of Children With And Without Intellectual Disability: Couple Relationship And Individual Well Being. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 57(6), 554-561.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness Is Everything, Or Is It? Explorations On The Meaning Of Psychological Well-Being. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 57(6), 1069.
- Sparks, E. H. (1963). *Cantus Firmus In Mass And Motet, 1420-1520*. Univ of California Press.
- Ören, B., & Aydın, R. (2020). *Examination of caregiver burden and depression conditions of parents with disabled children. Manisa Celal Bayar University Journal of Institute of Health Science*, 7(3), 302-309.
- Özşenol, F., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R., & Gökçay, E. (2002). Engelli Çocuklara Sahip Ailelerin Psiko-Sosyal Durumlarının ve Beklentilerinin İncelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 44(2), 188-194.
- Scheffé, H. (1953). A Method For Judging All Contrasts In The Analysis of Variance. *Biometrika*, 40(1-2), 88-105.
- Zarit, SH, Reever, KE and Bach-Peterson, J. 1980. Relatives of The Impaired Elderly: Correlates of Feelings Of Burden. *Gerontologist*, 20(6): 649-655.
-